

Pierre Loti'nin, Roman Kahramanlarından Kontes Nuriye

TAHA TOROS

Fotoğraflar: TAHA TOROS ARŞİVİ

Pierre Loti'ye kendisini Türk olarak tanıtan ve romanda Cenân adıyla geçen Mme. Lera, daha sonra Paris'te Loti ile sık sık biraraya geldi. Ünlü yazarın Mme. Lera'ya imzaladığı bu fotoğraf, Lera'nın yeğeni tarafından Taha Toros'a verilmiştir.

Pierre Loti'nin, Türk kızlarının kafes ardındaki dramını işleyen, *Les Désenchantées* romanının kahramanlarından-
Jı. 1906 yılında, ablası Zinnur'la İstanbul'dan Paris'e kaçmaları, her iki şehirde, teatral yankılara neden oldu. Bâb-ı Âlî'de ünlü bir hariciyeci olan babaları Nuri Bey, -olayı Sultan Abdülhamid'in nasıl yorumlayacağını heyecanla beklerken-üzüntüsünden öldü. Sonraları Polonya'dan Fransa'ya kaçan bir kontla evlenen Nuriye Hanım, 84 yıllık uzun ömrünü, Paris'teki bir kuzurevinde tamamladı. Yalnızlığını gidermek için, pazar günleri uğrar, 20. asır başlarındaki İstanbul'un efsaneleşen maceralarını dinlerdim.

Loti'nin *Les Désenchantées* romanının kahramanlarından Zinnur ile Nuriye'nin çocuklukları.

Kafes Hayatının Ünlü Bir Romanı

Pierre Loti, *Âzade* romanını, Türkiye'ye ilk gelişinde, bundan 113 yıl önce yazdı. İkinci gelişi, 1903 yılına rastlar. Bu defa, bir Fransız harp gemisinin albay rütbeli komutanıdır.

Pierre Loti, bir gün, kafes arkasında solgun yaşamlarını sürdüreklerini bildiren Türk kızlarından mektup alır. Bu kızlar, dayanılmaz dünyalarını yansıtmaları için, ünlü Fransız yazarından ricada bulunurlar. Pierre Loti, hiç tanımadığı bu kızlarla sonunda buluşur. Bunlar Fransızca konuşan aydın aile kızlarıdır. Ama, pe-

çelerini açıp yüzlerini göstermezler! Pierre Loti, zaman zaman bu kızlarla buluşarak, onlardan ızdırıp dolu, acı hayatlarının hikâyelerini dinler. 11 yaşından sonra çarşafa bürünen, kalın duvarlarla dış dünya bağlantıları kesilen, mutsuzlukla geçen karanlık yaşamlarını içeren ünlü romanı *Les Désenchantées*'yi yazar.

Pierre Loti, romanında, üç kızı da Türk soyundan gösterirse de, bu oyuna elebaşılık eden, Madame Lera Fransız kökenli bir mürebbiye, hatta hariciyemizin gizli tutulan bir sekreteridir. Ama, yazar, önceleri bunu farketmez.

Romanda Türk kadınlarının

haksızlığa, zulme uğrayan yönleri işlenir. Bu arada, İstanbul'un bazı semtleri, inanılmayacak bir tasvir ve hayal gücü ile, âdeta şiirleştirilir.

Türkçesine Bezgin Kadınlar ya da Karabahtlılar, Mutsuzlar, Gülmemişler diyebileceğimiz *Désenchantées* romanının Paris'te yayınlanması, sosyete, bomba etkisi yapar. Bundan korkulu bunalım geçiren roman kahramanları hemşireler, Zinnur (Zeynep) ile Nuriye (Melek) İstanbul'dan Paris'e kaçarlar.

Paris'te Heyecan, Bâb-ı Âli'de Telaş

İstanbul'un tanınmış bir ailesinden Zinnur ile Nuriye'nin, sahate pasaportla ve çarşafı atıp, şapkalar giyerek, 1906 yılının ilk ayında bir İtalyan vapuruna atlayıp Paris'e kaçmaları türlü yorumlara neden olur. Fransız gazeteleri "Kafesten Uçanlar", "Harremden Kaçanlar" gibi büyük manşetlerle konuya teatral bir hava verir ve bu yayın günlerce sürer. O sıralarda Yahya Kemal ile Abdülhak Şinasi Paris'de öğrencidirler. Abdülhak Şinasi'den dinlediğimize göre, bu müthiş olayı gazetelerde okuyunca, hayretlerinden, neredeyse, dilleri tutulur!

Bu olayı fazlasıyla çekici bulan Paris kamuoyu, kaçan kızları, gündemde tutarken, Bâb-ı Âli'deki telaş da sürüp gider. İstanbul'daki diplomatların ve Bâb-ı Âli mensuplarının bu olaya fazla duyarlılık göstermeleri Paris'e kaçan kızların, hariciyemizin tanınmış simâlarından Mehmet Nuri Beyin çocukları olmasındandır. Bu Nuri Bey, Türk hariciyesinin sevilen, yabancı diplomatlarla kıyaslanınca hiç eksik bulunmayan bir kültüre ve görgüye sahiptir. 5 yıllık yüksek tahsilini Fransa'da yapmıştır.

Türk hariciyesi, Paris'e kaçan Nuri Beyin kızlarının ifadesi için, Fransız elçiliği ile, özel nitelikte temaslar yaparlar. Bu işle, aynı zamanda Nuri beyin âmiri olan Turhan Paşa görevlendirilir. Ama

Romanın kahramanlarından Nuriye'nin çocukluğu.

bir sonuç alınamaz. Nuri Bey, her gün, padişahın bu konuyu nasıl yorumlayacağını, kızları üzerine yoğunlaşan dedikodular yüzünden, Yıldız Sarayı'ndan nasıl bir suçlama haberi geleceğini, korkulu heyecanlar içerisinde bekler. Oysa Sultan Abdülhamit, olaya üzüldüğünü belirtmekle yetinir, bir taraftan da konunun kapanması için Turhan Paşa'yı zorlar. Ama kızlarının bir roman mevzuuna karışarak sahte pasaportlarla Paris'e gitmelerini ve Batı dünyasında büyük çalkantıya neden olmalarını içine yediremeyen Nuri Bey, teessüründen ölür. Öldüğünde 50 yaşındadır.

Allenin Hizmet Dolu Geçmiş

Sultan II. Süleyman, II. Ahmet, II. Mustafa dönemlerinde (1689-99) on yıl Elçilik yapan Pierre Antoine de Castagnery Markizi Chateaneuf Fransız asilzadelerinden bir konttur. Nuriye hanımın babası, bir bakıma, bu konta dayanmaktadır.

Charles Chateaneuf Nasıl Reşat Oldu?

Kırım Savaşı sırasında, Avrupa'dan Türkiye'ye gelip ordumuzda hizmet eden hayli yabancı subaylar ve teknisyenler vardı. Bunların bir kısmı, İslâm dinini kabul ederek, Türkiye'de yerleştiler ve

başarılı hizmetlerde bulundular. Bunlardan biri de Marki dö Şatönöf'tür. 22 yaşında iken İstanbul'a gelerek Müslüman olmuş, adı Reşat'a dönüştürülmüştü. Reşat Bey'in oğlu Mehmet Nuri Bey Galatasaray'da okutuldu. Fransa'da, 5 yıl süre ile, yükseköğrenimi yaptı. Batı dillerini ve teşrifat koşullarını çok iyi bildiğinden Fransa'da tarım eğitimi yapmış olmasına rağmen Halkalı Ziraat Okulu Müdürlüğü'nden alınarak, Hariciye hizmetinde görevlendirildi. Nuri Bey, dış görevlerde başarılı oldu. Bu niteliği ile padişahın gözüne girmişti.

Nuri Bey'in 3 kızı ile 1 oğlu vardı. Hepsisi de, yabancı mürebbiyeler ve yabancı öğretmenlerle eğitildiler. İlk kızı Zinnur -sonradan kısa müddet Hariciye Nazırlığı yapan- Sefa Bey'le evlenmişti. Paris'e kaçtığı zaman hamileydi. Ama, orada doğurduğu kızını Sefa Bey reddetti. Dönemin söylenilerine göre, çocuğun kendisinden olmadığını ileri sürüyordu.

Nuri Bey'in ikinci kızı, bu yazımızın konusu olan, Nuriye Hanımdır. Espriyi, İstanbul şivesini en iyi kullanan, Fransızca'yı bir Fransız şairi, İngilizce'yı bir İngiliz edibi kadar iyi bilen niteliktey-

Loti romanının çok satması üzerine, romanın kahramanları olan kızlarla birlikte çektiği bir resmin çok sansasyon yaratacağını düşünerek, Paris'li iki kıza Türk giysileri giydirerek bu uydurma fotoğrafı çekti. Nuriye Hanım, böyle bir şeyin gerçek olmadığını ve mizansenin tamamen Loti tarafından düzenlendiğini Taha Toros'a bizzat defalarca anlatmıştır.

Reşat

Nuriye

di. Paris'te, aydın, kültür ve sanat ağırlıklı bir çevre edildi. Dünyanın dâhi bir heykeltıraşı olarak nitelendirildi, Rodin ile dostluk kurdu. I. Dünya Savaşı ve müteke yıllarında Paris'in aydınları tarafından tertiplenen kültür toplantılarında, Türk edebiyatı ve tarihi üzerine ilginç konferanslar verdi. Fransız basını bu konferansları hayranlıkla izledi ve yansitti.

Paris'teki Konferanslar

Nuriye Hanım'ın Paris'te verdiği konferansların zenginliğine değinmek istiyorum. Aslında Nuriye Hanım, Paris'in tanınmış aydın bir sınıması olmuştu. Pierre Loti'lerin ünlü heykeltıraş Rodin'lerin, Sarah Bernhardt'ların, Claude Farrer'lerin dostluğunu ve takdirini kazanan böyle bir Türk kadınında elbette bambaşka meziyetler vardı. Dilerseniz bundan 68 yıl önce Paris'te aydın bir topluluk önünde verdiği -özetli Fransız dergilerinde yayınlanan- konferanslarından bir iki bölümünü, özetle, birlikte okuyalım. Bu satırlar, eminim ki, Nuriye Hanımın bilgi hazinesinin renkli bir örneğini vermiş olacaktır.

Nuriye Hanım Türk edebiyatına dair verdiği konferansa şöyle başlamıştır:

"...Fransızlar, Türk edebiyatını hiç tanımıyorlar dersem, bana kızmazsınız, ve beni fazla iddialı bulmazsınız. Şunu belirtmek isterim ki, Fransa'da, Türkiye edebiyatına ayrılan çalışmalar hemen hemen yok gibidir. Tanınmış Türk eserlerinin hiçbirini Fransızcaya çevirmemişlerdir. Geçmiş yıllarda Von Hammer ve Gibbs, edebiyatımızın güzelliklerini kendi vatandaşlarına tanıtmak istemişlerse de, bu hizmetleri, hiçbir zaman yeterli olmamıştır. Oysa, bizler için çok kıymetli zaman yeterli olmamıştır. Oysa, bizler için, çok kıymetli olan Fransız dilinde, bizi ilgilendiren konularda tek satır yazılmamıştır. Tercüme edilenlerden, uygulanarak okuduğumuz binbir gece masalları, gül

bahçeleri, Ayşe'nin hikâyeleri, yerli değildir. Ama, yine de Fransızlar, Türk edebiyatını tanımak için bir adım atmış sayılırlar. Leyla ile Mecnun hikâyelerini, Cem Sultan'ın mâceralarını, Arap masallarını biliyorsunuz. Bunlar, sizlere, Türk ve Arap dünyasını anımsatır. Halbuki Türk edebiyatı Batı'nın ruhuna en yakın olanıdır. Bu edebiyat, Osmanlı'ların savaşçı ruhu sayesinde Asya dü-

şüncesine, Fars âleminin mânevi dalgalarına, İslâmîliğin din koşullarına, hatta günümüzün Batı disiplinine karşın inanılmayacak bir kıvraklıkla 6 asırdan beri varlığını sürdürmektedir. Şeklen olmasa bile, ilham bakımından Milli Türk Edebiyatının oluşumu, Osmanlıların Selçuklular üstüne bir imparatorluk kurmasından sonradır. Ondan önceki Türk dili, edebiyatta kullanılabilecek dil

Romanda adı Melek olan Nuriye (sağ başta) ve ablası Zinnur (sağdan üçüncü) - romandaki adı Zeynep-. Fotoğraftaki diğer kişiler; bir dönemin önemli isimlerinden Nimet Münir (sağdan ikinci) ve aynı yıllarda ABL büyükelçisinin kızı Miss Straus (sol başta). Fotoğraf 1905'te Abdullah Biraderler atölyesinde çekilmiştir.

*Loti'nin romanının kahramanları
kardesleriyle birlikte. Arkada
çarşafli Zinnur Hanım, önde oturan
Nuriye Hanım, beyaz giysili küçük
kız sonradan sefirci olan Mihrimur
Arbel ve ailenin tek erkek çocuğu
Prof. Reşat Nuri Darago.*

niteliğini kazanamamıştır. Gerçekçi ve dikkatli tarihçilerin tespitlerine göre, Mevlâna'nın 30.000'e yaklaşan mısraları Türkçe yazılmamıştır. Çünkü 1250'lerde Konya'daki Medreselerde Türkçe öğretilmiyordu. Türkçe'nin yoğun bir edebiyat dili olarak kullanılması, Fatih'in sarayında başlar. Bu tarihten itibaren, Osmanlı lehçesi, kök salan, bol meyve veren, bir ağaç olabilmıştır. Bundan önceki asırda Türk dilinin edebiyata fazla ve yaygın eserler kattığı söylenemez. Fatih'ten itibaren katma dillerle Osmanlı lehçesinin köklendiği kabul edilebilir. Ancak, Fatih Sultan Mehmet devrinde Türklerin insanlık hissi, düşünce enginliği, görgü ruhu, zerâfet ve inceliği, yaşamında ve edebiyatında belirginleşir.

Lady Mary Montague, bu saltanat dönemi için, birer belge niteliğindeki espri dolu mektuplarını bırakmıştır. Bu, Türkiye'yi ziyaret eden Batılılar arasında, bakmasını ve görmesini iyi bilen bir kadındı.

Geçtiğimiz asırda, Türk edebiyatındaki görüş ve zihin hareketini, Şinasi'nin izinde yürüyen Namık

Kemal'de buluruz. Onlar, Doğu'nun zihin hareketlerini yenilemeye çalışmışlardır. Türkçe'de gerçek nazım, bu devrede doğmuştur. Türk edebiyatının Batı ile teması bu dönemde gelişime göstermiştir."

Désenchantées Romani'nin Türk Kadın Kahramanlarının Sonu

Nuriye Hanımın ablası, Zinnur, babasının kendileri yüzünden üzüntü içerisinde ölmesinden duyduğu pişmanlıkla yurda döndü. Aslında Paris gibi büyük ve yaşanması güç şehirde tutunamamıştı. Türkiye'ye dönünce, kocası onu kabul etmedi, ve ailesinden de eski itibarını bulamadı. Çalkantılı ve maceralı hayatının kefaretileri Balkan Savaşı'nda harp yaralıları için Adapazarı'nda ku-

COMTESSE NOURIE ROHOZINSKA

Nuriye Hanım'ın kartviziti.

ruhan hastanede hizmet etmekle ödemek istedi. Sanırım, orada bir doktorla da evlendi, fakat üzüntü dolu, maceralı mâzisi ona uzun yaşam şansını vermedi. Bir söylentiye göre Adapazarı'nda fahri hemşirelik yaparken veremden öldü.

Nuriye hanım ise, daha hareketli ve becerikli tutumu ile, Paris'de yaşamını sürdürdü. Nice'e yaptığı bir seyahat sırasında tanıdığı Polonya'dan Fransa'ya sığınan zengin bir kontla evlendi.

İki oğlu, iki kızı oldu. Aslında ona beş çocuklu bir anne demek gerekir. Çünkü ablası Zinnur'un Paris'te doğurduğu kızı da evlat edinerek, o büyüttü. Bunların hiçbirisi Türkçe bilmezdi. Nuriye Hanım'ın Polonya'lı konttan olan ilk

oğlu Paris'de ünlü bir doktordur. Onun beş çocuğu oldu. Nuriye Hanımın küçük oğlu Paris radyosunda müzik şefliği yaptı. Büyük ödülleri kazanan ünlü bir bestekâr oldu. Onlar da geçtiğimiz yıllarda öldüler.

Nuriye Hanım'ın kızlarından biri, meşhur dünya zenginlerinden, Rotschild ailesinin geliniydi. Öteki kızı bir İngiliz ya da Kanadalı ressamla evliydi.

Nuriye Hanım'ın Zinnur'da başka kardeşlerine gelince: Bunlar da Türkiye'nin tanınmış kişilerindendi. Nuriye Hanım'ın küçük hemşiresi Mhriinnisa Hanım, Lahay elçimiz Salahattin Arbel'in eşiydi. Tek erkek ve en küçük kardeşleri ise, ünlü öğretmen, gazeteci ve çevirmen Reşat Nuri Darago idi.

Biz yine Nuriye Hanım'a dönelim. Onun 61 yıl oturduğu Paris'teki adı, Comtesse Nourie Rohozinska idi. 80'inin üstüne çıkmış yaşlılığı sırasında, Paris'te tanıdığım Kontes Nuriye, bu ileri yaşından beklenmeyen muziplikler, şakalar ve espriler içerisinde gözlerini kapatıncaya kadar güler yüzlü bir kişi olarak ömrünü sürdürdü.

Nuriye Hanım 1906'da Paris'e kaçtı. Orada Polonyalı asilzadelerden Kont Rohozinski ile evlendi. Kontes unvanını alan Nuriye Hanım, Paris'te heykeltıraş Rodin ve ressam Rousseau ile yakın dostluklar kurdu.

Nuriye Hanım'ın ablası Zinnur Hanım, Paris'ten yurda dönünce çevresi tarafından dışlandı. Bir süre için Adapazarı'na gitti. Daha sonra Balkan Savaşı'nda hemşire olarak görev aldı. Ardından da genç sayılabilecek bir yaşta veremden öldü.

Nice'de, kocası Polonya'lı Kont'tan kalan eski bir şatodan sık sık bahsederdi. Sanırım bunu, sonradan okul yapmışlar.

Gençlik yıllarında ve yaz nevisiminde bu şatoda otururlarmış. Kendisi gülerek anlatırdı: Eşi kontla gündüzleri hiç sokağa çıkmamış! Geceleri dolaşırlarmış. Bunun bir nedeni varmış. Kont çok uzun boyluymuş. Nuriye Hanım ise hatırı sayılır derecede kısa boyluydu. Yanyana gezerlerken herkes bunlara bakarmış! Nuriye Hanım, bu görüntüden utandığı için, gündüzleri kocası ile sokağa çıkmamış.

Nuriye Hanım, Paris'de önceki Champs-Élysée civarındaki Lariston sokağında, sonraları Grenelle sokağında 175 numaralı pasajda otururdu. 85'ine yaklaşırken oğulları onu çok güzel bir huzur evine yatırdılar. Banyolu, geniş odalı, yazı masalı güzel bir yerdi. Son uğradığımda bana hayli fotoğraflar ve belgeler hediye etmişti. Bunlar arasında Pierre Loti'nin, heykeltıraş Rodin'in ve Türk romancılarından Abdülhak Şinasi'nin değişik mektupları da vardı. Abdülhak Şinasi Fransa'da tahsil görmüş olmakla beraber, kendi eserlerinden birini Nuriye Hanım tarafından bu dile çevril-

Fransa'da yaşayan Kontes Nuriye'nin dört çocuğu oldu. Ablası Zinnur'un da çocuğunu evlat edindi. Büyük oğlu Ladislav doktor, küçük oğlu Jean ise tanınmış bir müzisyendi. Fotoğrafta bir süre Nice'de yaşayan Nuriye Hanım iki çocuğuyla birlikte.

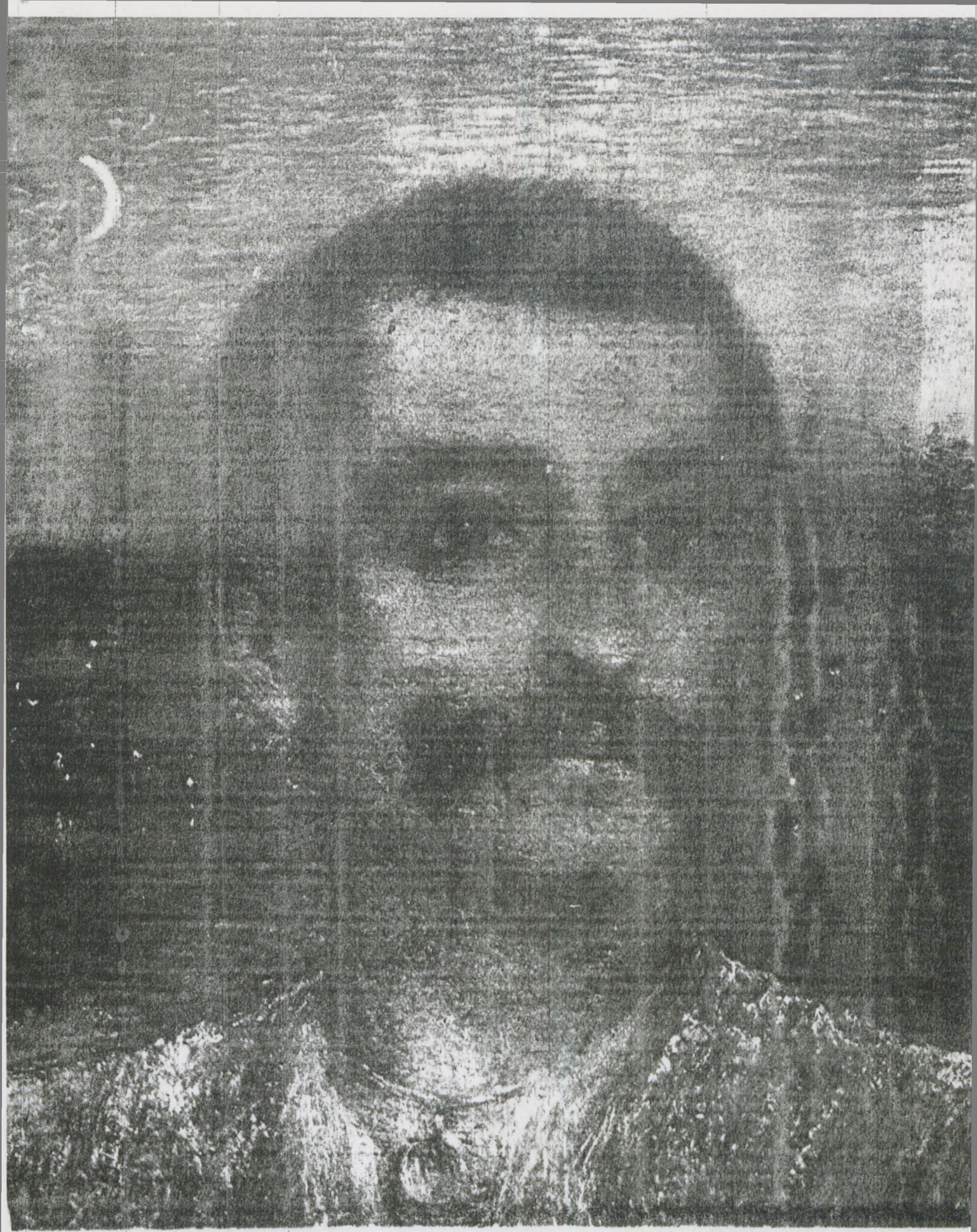
Kontes Nuriye Hanım son yıllarında Paris'te Taha Toros ile birlikte.

mesini rica ediyordu.

Gerçek bir hayatın özetinin özeti niteliğindeki bu yazımı şöyle noktalamak istiyorum:

Nuriye Hanım'ın, macera dolu hayatı, bir televizyon belgeseli olabilir.

Bununla ilgili olarak, ne Paris'te ne İstanbul'da benim arşivimden başka bir yerde, ilginç belgeler yoktur. Bu zengin belge ve sağlam bilgilerle yardımcı olmaya çalışabilirim. Yakın mâziden bir edebiyat olayını yansıtmak istiyorsak...

Pierre Loti'nin Lévi Dhorme tarafından yapılan portresi

Portrait of Pierre Loti by Lévi Dhorme.